EPISTOLA GRATULATORIA
QUA

THERMARUM ET ACIDULARUM IDOLUM MEDICUM DESTRUIT,

ET

CIRCUMSPECTUM ATQUE PERITUM HARUM USUM COMMENDAT.

INSIMUL
VIRO JUVENI
NOBILISSIMO PRÆSTANTISSIMO ET DOCTISSIMO,

DN. PHILIPPO HARDTMUTHO GÆRTNERO,

MEDICINÆ CANDIDATO DIGNISSIMO
AMICO SUO DILECTISSIMO SUAVISSIMOQUE
DE MITRA DOCTORALI
five
SUMMIS IN ARTE MEDICA DIGNITATIBUS,
QUAS
PRÆMISSA DISSERTATIONE INAUGURALI
DE

FONTIUM SALUTARIUM USU ET ABUSU

RITE ET FELICITER ASSEQUITUR,
ANIMITUS GRATULATUR

D. MICHAEL ALBERTI,
PROF. PUBL. EXTRAORD. REIPUBL. NORIB. PHYS. ORD. ET ACAD. NAT. CURIOS. COLLEGA.

NOBILISSIMO ET PRÆSTANTISSIMO
DOMINO CANDIDATO
S. P. D.
D. MICHAEL ALBERTI.

EctÈ ſane atque perite de utili & noxio adminiculorum medicorum uſu diſſerit *Hippocrates in Libro de arte: quæ profuerunt, ob rectum uſum profuerunt, quæ vero nocuerunt, ob id quod non recte uſurpata ſunt, nocuerunt*; quo eloquio ſalutarem auxiliorum applicationem, recto uſui, i. e. congruæ, tempeſtivæ, opportunæ, methodicæ oblationi adſcribit: eoque ipſo implicite methodum, ut animam Praxeos, extollit atque commendat: Neque hæc ſolum Senex profitetur, ſed ipſe communis rerum humanarum uſus comprobat, atque obſervatio, quomodo optima, quamvis ita dici ſolita, medicamina, peſſimam æſtimationem promereant, ſi inopportune, indiſcretim & intempeſtive injungantur, ſiquidem Clava Herculis, non niſi in manibus Herculis valere poteſt, & remedium quoddam artificis, peritam atque prudentem ordinationem poſtulat, tanto magis cum ſecundum generalem acceptionem & interpretationem nihil ſalutare aut noxium dici queat, niſi ex recta & convenienti, & aliena atque præpoſtera applicatione. Valent hæc de efficaci, ſecuro & ſalutari uſu, aquarum tam medicarum quam ſimplicium aliarum, unde *Hippocrates*, aut ſi quis alius author credatur librorum, *de diæta, de aeribus, aquis locis*, accuratam aquarum diſcretionem & ordinationem commendat, quamvis preſſè neque Hippocrates, neque Galenus de fontium, nobis ſalutarium dictorum, uſu quicquam, quod deſideriis noſtris ſufficere poſſit, commemorent, attamen non obliviſcuntur, arte factarum talium aquarum vel acidularum, vel ſulphuratarum, vel balneorum, vel potulentorum medicorum, etiam naturalium, ubi *Hippocrates lib. de aer. aquis & loco* θερμὰ ὕδατα, & *lib. ſ. Epid.* iterum calida balnea allegat, ne dicam de aliis parallelis textibus in *Libr. de vict. rat. in acut. de morb. popular.* occurrentibus. Non animus mihi jam eſt in generalem aquarum commendationem conſcribendam conſentire, ſed brevisſimis

gene-

generalem abusum thermarum & acidularum denotare, atque succincte præmonstrare, qua meliori ratione fundetur verus atque sincerus usus harum aquarum. Haud cum injuria idolum appellavero, commune illud & hodiernis moribus accommodatum refugium ad has aquas, quemadmodum vulgare illud hominum præjudicium emanantes tales fontes majori cum veneratione prosequitur, ac olim Judæi piscinam Bethesdam, ab angelo descendente agitari & turbari solitam colere sueverunt: unde multi ad thermas & acidulas, tanquam ad sacram anchoram, & ultimum adminiculum credule & præcipitanter confugere assolent; quasi evilescente omni residuo alio auxilio, hîc spes atque adminiculum quoddam extremum supersit, quo deludente tandem nihil aliud remaneat, nisi vel specificorum usus, vel Panacearum oblatio, vel universalium, si quæ dantur inquisitio, & credula atque superstitiosa applicatio, ex quo ad minimum conscientiam salvari posse, non pauci augurantur, quasi, si omne possibile ex humana arte profluens, adhibitum fuerit, & tunc neutrum horum opem exoptatam tulerit, in nullum forte Medicum culpa conjici possit; inde illæ exclamationes atque vindiciæ: Man hat alles gebraucht, was menschlich und möglich gewesen ꝛc. Er ist im warmen Bad gewesen, hat den Sauerbrunnen getruncken, & quid non aliud: ex quali multiplicato & implicato tentamine non inique *Agricola de vanit. scient.* imperitos redarguit, insuperque monstrat, quam præceps sit animus in saltu ab uno inefficaci ad alterum, & quam temerarius sit in experimentandi, & accelerandi mortem lubidine. Ex eo demonstratu difficile non est, quomodo vulgo huc usque thermæ atque acidulæ pro idolo quodam medico concelebratæ fuere, quamvis sine tanto, ne dum tam multo fructu, ut quidem perperam vel creditum, vel traditum unquam fuit. Accidit quandoque, ut ipse artifex patientem suum sub multa spe atque magno corde, ut dici potest, ad thermas & acidulas comitetur, sed rubore suffusus, solus vivus revertatur, deinde vero quandoque, uti *Hippocrates in lib. de veter. Med.* etiam indicavit, in inconvenientem balnei usum omnem culpam transferat, ut suam famam vel leviter defendat, & nunc in exanimatum patientem, cujus defensionem obitus præscidit, omnem errorem

 con-

conferat. Evenit etiam ut Chronico morbo graviter detenti ægrotantes & Practicis multum laboris facessentes, ex proprio instinctu atque jussu quorundam Medicorum ad fontes tales delegentur, & quidem tunc demum, quando pharmacia suum adjumentum denegat, quando adstringentia, volatilia, Opiata, edulcorantia, indiscretim evacuantia, roborantia, nervina, analeptica frustra aliquandiu adhibita fuere, tunc inquam evenit, ut curæ hujus tam laboriosæ, tamque inefficacis pertæsi, patientem, si non deserant, aut deserere videantur, tamen dimittant, & cum multis elogiis scaturiginum salutiferarum & benedictionibus patientem miserum ad thermas ablegent, secundum illud vulgare: Wann wir der Krancken haben satt, so schicken wir sie ins Karls-Bad, draus bringen sie eine schöne Frucht, zu deutsch genannt die Wassersucht. &c. Sunt etiam quidam homines ita creduli, alii otiosi, alii plane luxuriosi, (*confer. Wedelii diss. de Thermis*) ut fontes tales visitent vel confirmandæ sanitatis causa, vel præservandæ immunitatis vitalis gratia, vel augmentandæ sanitatis loco, vel recuperandæ nescias cujus alterius utilitatis causa, secundum illud hilffts nicht, so schadets nicht. Sed utinam petulans talis aquarum usus non noceret, si proficere neque potest, neque debet. Aliqui ita superstitiosi atque creduli sunt, qui facile tropicis talium aquarum commendationibus annuunt, & ex fontibus hisce hoc sensu idolum conficiunt, quasi, quia è gremio terræ eructant atque erumpunt, necessario τὸ θεῖον continere, & divinas virtutes præstare soleant, aut debeant; cum contra quotidiana & simplex experientia & observatio confirmet, quomodo cœca & mortua hæc fides deludatur, imo cito iterum evanescat, quam primum deprehendit, quid sit sanari per *accidens* & *simpliciter*, *æquivocè & univoce*, *è fundamento & palliativè*, quo accedit notitia dicti, *de omni*, *& de nullo*: quæ singulæ circumstantiæ, si ad usum & utilitatem thermarum & acidularum transferantur, & applicentur, facile liquebit, quantum illis fidere referat, deceatque. Iterum alii ita tenaciter fontium horum usibus toti veluti immersi sunt, ut frivolè asserant, quasi hæ aquæ singulis affectibus mederi debeant, adeoque omnem fidem atque fiduciam in easdem collocent, posthabitis aliis salutaribus & magis convenientibus admini-

adminiculis; quod præcipue illi committere solent, qui in vicinia talium scaturiginum degunt, adeoque easdem plenis buccis extollunt; atque declamant, & tali præjudicio hoc idolum venerantur. Sunt porro qui indiscretim hisce aquis utuntur, & curatoriam æque atque præservatoriam earundem virtutem deprædicare sciunt, omnemque panopliam medicam in iisdem quærunt, & promittunt, sed qua cum certitudine, iterum experientia attenta indicat. Dantur præterquam, qui hisce aquis longe majores, digniores, & uberiores virtutes adscribunt, quam qualibus sese efficaces atque præstantes unquam comprobarunt: hoc enim proh dolor hodie & scribendi, & pingendi, & fingendi cacoëthes viget, ut, si res quædam aliquo modo utilis deprehenditur, plures vel effectus ipsi adscribantur, vel plures exinde urgeantur, & insatiabili modo desiderentur, vel plures etiam ipsi affingantur, quod perniciosum & abominabile damnum premit nostram materiam medicam à multis jam temporibus, ut propterea medicina opus sit, per quam materia medica repurgari, & certior reddi queat. Idem fatum subiere thermæ & acidulæ, quæ nonnunquam vix fere recte emanarunt, tunc confestim volumina elogiorum & incomparabilium laudum de iisdem declamantur, quandoque non tam in commodum illorum, quibus hæc nosse interest, sed illius, qui talia luci & publico commendat: unde rectius *Fallopius de thermalb. aquis* scripsit, „quod non propterea profluant, ut omnibus mederi debeant, suffi-„ciat, si aliquibus affectibus curandis, inserviant, quo ipso ab univer-„sali talium aquarum usu dehortatur, quo pertinent parænefes quædam, quas *Bauhinus de aquis medicatis* intermiscet & quas *Sebizius* in Widerlegung der Mißbräuche der Sauerbrunnen sparsim profert. Quibus singulis vero documentis commonstratur, quomodo fontes tales idoli characterem tueri queant, quæ in genere velut ex Historia facti recensere placuit. Paucis vero licebit etiam introspicere in diffusum illum usum & abusum harum aquarum, de quibus loquimur, specialiorem: Quid communius est, quam cum thermis *Sterilitatem*, tam in masculino quam in sequiori sexu reserare & curare velle; unde subito honoratiores fœcundum matrimonium optantes, ad hæc balnea

ablegantur, licet minor numerus de ſalutari effectu gloriantium, qui illuc emigrarunt,ſubjectorum reverti ſoleat, ubi nonnunquam morales magis rationes advertendæ erunt, quam ullæ phyſicæ: quare non indiſcretim aquas has pro ſterilitate tollenda commendandas eſſe judico, licet non penitus denegem, quod quandoque, licet rarius, thermæ per ſuam phyſicam cauſam fœcunditatem conciliaverint, relaxando magis, quam roborando, in fæmellis præcipue partes geſtationi fœtus dicatas,quæ antea ſtrictiores atque arctiores exſtiterunt; roborantem enim virtutem à balneis talibꝰ arceſſere, fruſtraneum laborem eſſe crediderim: quæ relaxatoria virtus etiam in maſculis conſideranda erit,qua genitales partes aptiores redduntur ad ſpermatis juſtam depoſitionem, ſecretionem, & ſeceſſionem; quamvis hic non flaccida relaxatio intelligenda ſit,ſed juſta partium genitalium amplificatio, permeabilitas & apertura. Cum vero diagnoſis hujus circumſtantiæ maximopere ſæpe lateat, & non niſi in effectu compareat, ita uſus thermarum in hoc ſtatu, ut & in aliis multis caſibus, recte referente *Wedelio*,empiricus plurimum eſt,& ratione deſtitutus,de qua Germani dicunt, hilffts ſo iſts gut, hilffts nicht, ſo kans doch nicht ſchaden, ſive ſo muß man was anders verſuchen: quapropter in hoc vulgare thermarum idolum, nulla ratio ad artem referenda,ſed mere phyſica, aut plurimum talis, jus quoddam habet, niſi fides & fiducia ſive credulitas & ſuperſtitio hunc defectum ſupplere deberet: poſſunt tamen commode numerari quotquot ſubjecta antehac ſterilia ex thermis fœcunditatem reportaverint, ubi tamen nequaquam contemnenda eſt illa *Plateri* obſervatio, quod thermæ quædam in quibusdam etiam ſterilitatem concitaverint, quare undique harum diſcretus, reſtrictus, & prudens uſus commendandus eſt: quantum vero unquam commodi maſculi è thermis acquiſiverint, ſane non multum liquet, & rariores ſunt obſervationes, quas eximie jactare non proficiet. Tanto magis vero multo judicio & magna circumſpectione opus eſt, in inquirendis thermarum & acidularum principiis,an nimiũ prodige de ſulphureo aut aluminoſo,Vitriolico, martiali & calcareo participent, quæ cum repellentem magnam,iniquam &ſuſpectam vim habeant,tunc ab iisdem potius abſtinere expediet,in quibusvis affectibus.Magnum porro idolum

lum constituunt thermæ in affectibus *spasticis*, præprimis externis *Arthriticis*, *Ischiadicis*, *Podagricis*, *cruralibus*, *varicosis*, *Coxendicis* aliisque, ubi *primo* notandum, quod non omnes thermæ hisce affectibus conveniant, *secundo* quod licitæ thermæ non omnibus subjectis conveniant, *tertio* quod non indiscreto tempore conveniant, *quarto* quod non semper conveniant, *quinto* quod rarius prosint, frequentius vero obsint, *sexto* quod facilius alias suspectas & iniquas consecutiones inferant, *septimo* quod non omni horum affectuum gradui quadrent; unde non male accuratiores Practici monent, quod in confirmatis, habitualibus, hæreditariis Chronicis hisce morbis, quod in Podagra jam nodosa, varicosa, & Oedematosa plane non prosint, sed potiꝰ noceant: ita apracticum esset, si in hisce affectibus ad hoc idolum indiscretim confugere velimus: ubi sane multum involvit, illud practicorum postulatum, quod præmissa præmittenda omitti non debeant, si thermarum usus forte conceditur, etiam in hisce de quibus loquimur affectibus; dum non sufficit solum suspecta salia & aculeos exturbare, sed alios dignos etiam respectus & circumstantias, Temperamenti, ætatis, sensibilitatis personalis, morum, consvetudinis, plethoræ, evacuationum spontanearum, Diætæ, morborum prægressorum & plurium aliarum, prudenter observare, multo numero proficiet; ubi minime iterum prætervidenda est solertiorum & circumspectiorum quorundrm Practicorum observatio, qua thermas in affectibus spasticis ita commendant, ne cum illis motus hi ad interiora pellantur, quapropter *Sennertus* horum fontium cautum usum in ejusmodi morbis injunxit: alias quidem à thermarum inconsiderato usu in prædictis affectibus, duplex hic effectus provenire solet, partim, ut spasmi tales plane retropellantur, qualem historiam allegat *Lebenwaldt in A. N. C. Decuria 3. Anno 2. obs.* 115. partim ut spasmi quidem cedant sed vel stupor partis, vel paralytodea mutatio superveniat, vel denique ut Oedematosi affectus accedant, ex quibus prior effectus in junioribus, posteriores vero in paulo adultioribus contingere solent: habent interim thermæ non largiter aut crasse sulphuratæ, neque multum aluminosæ, usum quendam in hisce morbis, sed admodum restrictum & circumspectum 1) quando subjecta mediocriter spongiosa sunt, 2) quando molesta plethora remota est. 3) Quando adhuc in

agi-

agili vitæ genere constituta sunt subjecta, 4) quando ætate adhuc vegeta fruuntur, 5) quando alia vitia atque labes interni Corporis absunt, unde recte *Blaw in A. N. C. Dec.* 3. *Anno* 7. & 8 *obs.* 96. nocivum thermarum usum in Arthridite, cum asthmate conjuncta describit, & profert. 6) quando hæ aquæ non nimis diu, neque nimis frequenter adhibentur 7) quando reliquæ excretiones legitime succedunt. 8) quando diæta & regimen justum una servatur; sub hisce & variis aliis circumstantiis thermarum usus in spasticis affectibus admitti potest. Quod concernit illa testimonia, quibus harum aquarum utilitas in podagra confirmari videtur, sane eadem multis desideriis & quæstionibus, verius æquivocationibus, sunt exposita, dum dolores podagrici quidem remittere potuerunt, quam vero remissionem multoties sinistri alii eventus & successus insequi solent, & si nullus alius suspectus affectus, tamen communiter stupor ille supervenit: als wenn der Fuß erböllt, oder eingeschlaffen wäre. Unde in multis talium observationum adhuc defectus quidam occurrunt, dū morbi quidam pro arthriticis, hydropicis, Cachecticis, phtisicis, &c. supponuntur, quales tamen non sunt; qui propterea emendandi sunt, antequam illis subscribere integrū foret; simili modo passim thermæ & acidulæ idolum quoddam constituunt in affectu *hypochondriaco*, qui totus communiter obstructionibus inniti creditur, unde vulgo concluditur, quia hisce aquis sal quoddam reserans, aperiens, & abstergens adscribitur, ita per suppositam & effictam hanc rationem morbum talem curare debent: quamquam vero acidulæ non paucam diluentem qualitatem habeant, minime tamen ab iisdem altera adstrictoria efficacia separari potest, nisi ex acidularum ingurgitatione, primæ viæ ita offendantur, ut natura vomibundos aut alios excussorios motus instituat, eoque ipso Corpus suum ab inconvenienti tali remedio liberare laboret, ut ita per accidens posthac vena portæ cum suis propaginibus, dependentiis & connexionibus concutiantur atque in illis & circa illas occurrentes stagnationes discutiantur & distribuantur, qui effectus deinde minime directæ qualitati acidularum assignari potest. Si unquam vero vel thermæ vel acidulæ in hoc affectu profecerunt, sane hæ circumstantiæ communiter etiam occurrere, quod nimirum subjectum adhuc vegetæ ætatis &

acti-

activitatis fuerit, quod per iter quoddam susceptum ad thermas & acidulas migraverit, adeoq; sedentarium vitæ genus in mobile, quin etiam regionem & aerem, mutaverit; (quemadmodum & hoc in genere valet, quod multoties iter susceptum & peractum plus præstiterit, in alicujus affectus cura, quam thermæ & acidulæ ipsæ,) quod malum non profundas radices egerit, quod una acidulis convenientibus utatur, siquidem notum est, quod quædam talium aquarum crassiores, crudiores & fortiores sint, aliæ mediocres magis & mitiores, denique quædam debiliores atque inertiores: ex quibus fortiores in sensibilioribus affectibus & subjectis vix consulti usus sunt, debiliores vero non nisi oppletiones inconvenientes, flaccescentias, flatulentias, cardialgias aliosque malos effectus inferunt: unde etiam ratione hujus circumstantiæ prudentia & judicio opus est. Interim ubique in hoc etiam morbo prospiciendum, ne viscera abdominis aliquo suspecto infarctu, induratione, obstipatione, aut actuali Scirrho laborent, alias aquæ tales positive magis perniciosæ existunt, in quo plurimi practicorum non dissentiunt; indiscretim vero has aquas in hoc affectu adhibere velle, ut Herculeum auxilium, æq; esset, ac tempus & sumptus frustra dispergere, & dilapidare. Et quæ vulgo de obstructionibus finguntur, & supponuntur, adeoque de thermarum usu, in traditis ejusmodi obstructionibus proferuntur, multam fidem requirunt, quoniam persuasiones tales multis æquivocationibus subjacent, quamvis Thermarum usui in ejusmodi dispositionibus magis fidere liceat, dum acidulæ in prædictis viscerum obstipationibus, magis nocivæ existant. Non raro fontes hi salutiferi in *Calculosis* affectib9 deprædicari solent, à circumspectis vero Practicis, sub multa quandoq; limitatione; quantumvis attenta experientia manifestè confirmat infelicem applicationem harum aquarum, in completo calculo renali, ut non raro suspecta, quin lethalia urinæ vitia aut hectici effectus citius atque facilius accedant: quod vero reservatas utilitates thermarum concernit in calculo, ita illæ sunt dispositæ, ut generalem applicationem merito respuant, quamvis in simplicioribus urinæ vitiis paulo magis conducant. Thermarum & acidularũ usus, & deprædicatio in affectibus *Cachecticis*, *Cacochymicis*, *hecticis*, *hydropicis*, *phtisicis*, quin *asthmaticis* eviluit jam jam inter accuratos Practicos, unde prædictus *Blavv loco citato* commonstravit, usum thermarum lethalem in hydrope; quo pertinet observatio *Harderi* 180. *dec.* 1. *an.* 3. *cum scholio*, qua indicat quomo-

do acidulæ in diſpoſitis, hydropem accelerant; quin ipſe luctuoſus effectus & eventus abunde comprobat, quomodo Cachectici multi ad thermas & acidulas migrantes, vel Aſcitici, vel Oedematoſi redierint, aut quomodo hydropici penitus ſuccubuerint, & perierint. Præterea Thermæ cumprimis fœminis male *menſtruatis* commendari ſolent, quas vero, experientia teſte, facilius ad Cachecticos affectus diſponere ſolent, tanto citius vero, aut certius, ſi nulla alia auxilia in uſum trahuntur: ſi vero venæ ſectio, aliaque convenientia una adhibentur, ut vulgo commendatur, vix thermis opus erit: acidulas vero in ejusmodi affectibus adhibere velle, non modo æque eſſet, ac rem dubiam experiri, ſed & periculoſam plane tentare: quod enim de thermarum uſu in hoc ſtatu prædicatur, qui in remollitione viarum conſiſtere creditur, illud rationabili conceptui contrariatur, dum menſes minime per nudam viarum relaxationem provocari poſſunt, quo loco vero magis proficerent, ſi ſub forma pediluviorum adhiberentur, aut mediocrium inſeſſuum; generalia enim balnea, nihil quicquam ad hos affectus conferunt, niſi ut ad generales Sanguinis commotiones orgaſticas diſponant; quo pertinet exemplar quod *Hildanus* de Thermis Leucenſibus profert, de Sphacelo in pede ex inconvenienti uſu aquæ cujusdam medicæ. In *febribus intermittentibus* ſunt qui Thermas æque ac acidulas laudant, quaſi efficaci abſterſorio uſu, primas vias repurgent: utinam vero hoc fideliter perficerent, neve vel affectas partes tono ſuo juſto atque convenienti deſtituant, neque illis majorem ſtricturam inferant, adeoque alios pravos effectus concitent, neque denique easdem partes onerent atque enervent: unde iisdem in febribus hiſce uti, non indiſcretim expedit, niſi aliquot neceſſariæ excretiones præceſſerint, viæ non nimium cum materia febrili oppletæ ſint, & ſubjecta ægrotantia adhuc integræ activitatis exiſtant, quamvis conſultius ſit, ab aquis hiſce abſtinere. Ad *bilioſos* affectus non male acidulæ temperatæ commendantur, magis tamen præſervatorio, quam ullo curatorio fine, præcipue ſi ſubjecta temperamenti una Sanguinei, aut phlegmatici fuerint, ſiquidem acidulæ, imprimis ſubjectis eminenter ſanguineis magis conducunt, quam Cholericis & Melancholicis, in quibus ultimis ad firmiores obſtipationes, ſtricturas, & incarcerationes anſam præbent, imo ſenſibiles ſuſpectas & moleſtas turbas, in abdomine & excretionibus tum alvinis, cum etiam diuræticis præjudicioſas concita-

citare solent; minime vero in citatis affectibus, excretiones biliosas negligere, sed potius easdem quovis modo promovere expedit, ne ex incongruo acidularum usu præprimis fortiorum, icterici, hectici, hepatici, & Cachectici affectus oriantur: uti inter alios bene monet *Lysterus de fontibus medicis*. Non desunt, qui ad *convulsivos* morbos hos fontes eximie commendare sciunt, imprimis vero Thermas, de quarum salutari efficacia passim inter Practicos exempla quædam, quamvis rariora prostant: subest vero hæc animadversio tenenda, quod in hisce convulsivis motibus thermæ communiter, ut extremum atque ultimum adminiculum & refugium laudentur, & allegentur, quæ si exoptatum effectum non tulerint, fere omnis reliqua spes cadit, pauci vero tales ægrotantes gloriari possunt, de salutari & constanter utili effectu: non desunt etiam contraria documenta, quomodo ejusmodi balnea in convulsivis morbis adhibita, ad paralyticos, suffocativos, imo plane apoplecticos affectus disposuerint: unde iterum usus harum thermarum in convulsionibus empiricus plurimum existit. *Confer. de thermarum usu in convulsione Reiselius dec. 2. Anno 9. obs. 34.* Thermæ ut ad *Hæmorrhagias* curandas nihil conferunt, verius vero & facilius exacerbandas & provocandas disponunt, ita acidulæ potius ad easdem commendari solent, quæ ex hypothesi fibras roborare, Sanguinis Orgasmum lenire, & quid non aliud præstare debent; ast si quid etiam eædem conferunt, & contribuunt, instabile certe est, dubium, infidum minusque durabile, ita, ut recurrente annuo tempore, denuo hæmorrhagiæ, & immodestius & contumacius revertantur, imo rebellia & suspecta alia Symptomata una in consensum trahant; unde potius & scientiæ & conscientiæ suæ consulentes, securiorem, efficaciorem, & certiorem viam in medendi hæmorrhagiis methodo ingredi & insistere decet, uti illud etiam commendavit *Peyerus* qui infelicem usum Badensium aquarum in menstruis excedentibus observavit, confer. *Wedelius de thermis*. Non placet illam observationem reticere, quomodo acidularum fortius vitriolicarum, tanto magis martialium (cum cupreæ & hominibus & brutis inimicæ existant) proxime post enormes & prodigas hæmorrhagias adhibitarum usus, ad hecticos, phtisicos, Scirrhosos in junioribus, in adultioribus vero subjectis, quæ antea spongiosi & humidi temperamenti fuere, ad Anasarcodeos, Asciticos, Oedematosos, quin etiam cum tempore hecticos effectus disponat; unde

 hæc

hæc prava confectaria evitantes, maximam circumſpectionem applicare debent, ne vulgaribus judiciis aſſenſum præbeant, & hoc idolum, de quo loquimur, credule venerentur. Quid conferant Thermæ & Acidulæ ad diverſas *Congeſtiones*, ita dictos decubitus humorum ad certas regiones, aliaque molimina hæmorrhagica, facile apparebit, modo attentio, omni præjudicio vacua, adhibeatur: non raro in hiſce affectibus commendantur tales aquæ, ſed non ita frequenter ſalutares & efficaces in iisdem deprehenduntur: quod enim thermas attinet, eædem facile ad recrudeſcentiam harum congeſtionū diſponunt, (ſi in univerſali balneo adhibentur, quamvis embrocationes magis huc conferant) dū non modo partes relaxantur, & ad admittendū copioſiorem humorum influxum aptantur, ſed etiam dum ipſe ſanguis extra ordinem commovetur, & impellitur, ut utrisque concurrentibns, facilis ſit relapſus in antiquum malum. Acidulæ vero mitiores paulo ſecurius in hiſce affectibus concedi poſſunt, præprimis in ſubjectis ſpongioſioribus, in quibus viis etiam, congeſtionibus patentibus, ſtricturam mediocrem conciliant, Sanguinem nimis fluxilem temperant, orgaſtica apoſpaſmata ad faciliorem ſeceſſionem & excretionem diſponunt, adeoque non contemnendam efficaciam & utilitatem largiuntur. Minime vero præſtat easdem magna copia ingurgitare, aut ſecretiones & excretiones ordinarias negligere, nedum Sanguinis præſervatorias emiſſiones omittere, ſed hiſce & aliis circumſtantiis neceſſariis tempeſtivè & prudenter indulgere & proſpicere; debiles vero acidulas in hiſce affectibus adhibere, non proficiet, ſed potius variis turbis circa hypochondria & primas vias anſam præbebit. Ad *Catarrhos* magno paſſim titulo, tanquam idolum commendantur, Thermæ & acidulæ, unde *Schneiderus de Catarrhis lib.* 4. *Cap.* 5. peculiari ſtudio de hoc negotio diſſeruit, ſed laudantur hodie in his affectibus ab his, culpantur ab illis; dolendum vero eſt, quod fere tota illa phyſica theoria, ex qua hi fontes laudari ſolent, infirmo & fragili fundamento innitatur, & quam male utilitatem harum aquarum commendent particulæ, figuræ, ſalia, reſerantia, roborantia, nervina, reſolventia &c. Vix interim quædam, ne dum multa teſtimonia occurrent, quæ comprobare poſſint eminenter utilem virtutem horum fontium, in Catarrhis, inter alias vero, Carolinæ Wisbadenſes Schwalbacenſes, Teplicæ thermæ ad Catarrhos ab *Andernaco, Payero, Gœbelio, Strobelbergero, Deodato &c.* commendantur, aſt vix conſultum fuerit

eas-

easdem indiſcretim uſurpare velle, ſed potius obſervare expediverit, circumſtantias temperamenti, ætatis, ſexꝰ, ſenſibilitatis perſonalis, prægreſſorũ morborum, evacuationum aliarum ſpontanearum &c. quicquod ipſarum etiam aquarum illarum medicarum, ne indifferens uſus ſiniſtrum, loco ſalutaris, inferat, effectum, qualem ex uſu thermarum Leucenſium in Catarrho deſcripſit *Hildanus Cent. 5. obſ. 82. & Cent. 6. obſ. 93.* Quod ſi vero ejusmodi Catarrhi ſeceſſionibus illis innitantur, quæ ex congeſtionibus Sangvinis ad diverſa loca oriuntur, acidularum uſus in aptis ſubjectis non erit contemnendus, quamvis Thermarum applicatio in illis caſibus non ita feliciter ſpei reſpondeat, niſi ex aliis quisquam Wisbadenſes, Carolinas, & Swalbacenſes ſeligere velit, tanto magis, ſi thermæ leviter ſulphuratæ, modeſte etiam bibuntur, & reliquæ ſecretiones & Excretiones dextrè promoventur. In aliis *pectoris affectibus* ſive *ſcirrhoſis*, ſive *congeſtoriis*, ſive *aſthmaticis*, ſive *ulceroſis*, ſive *ſpaſticis*, quanquam inter varios ad Thermas & acidulas tanquam ad idolum confugiatur, attamen multa cautione opus eſt, ſi enim aquæ tales fuerint largiter ſulphuratæ, omnino in illis affectibus nocent, teſte experientia, & ex hac notante *Sommero*; ſi cum multo vitriolico principio refertæ fuerint, poſitivè noxam pariunt, referente *Hildano* & conſentientibus multis aliis; ſi uberius aluminoſæ exſtiterint, plane non conferunt; de acidulis atteſtantur *Heinricus ab Heer, Bauhinus, Sebizius* aliiq; , quod ad defluxiones tales catarrhales diſpoſuerint. Quod porro *paralyticos* affectus concernit, in quibus multi tales fontes, ut ſacra anchora, celebrantur, præcipue largiter ſulphurati, aluminoſi, & vitriolici, illico notandum, quod, ſi tempeſtive tales aquæ in uſum tractæ fuere, effectus quandoque ſalutares ediderint, minus vero ſi ſerius adhibitæ, & ſi quæ debiliores aquæ uſurpatæ fuere, non modo nihil profecerint, ſed & alia ſuſpecta ſymptomata induxerint: magis vero hîc thermarum efficacium moderato uſui indulgendum erit, quam acidularum ordinationi inhærendum; abſtinendum vero, quod iterum indicandum eſſe cenſeo, ab inertium aquarum uſu. Quo loco non oblivioni tradenda eſt illa commendatio, quomodo ipſæ aquæ tales examinandæ ſint, an tantarum adhuc virium exiſtant, ut huic affectui prodeſſe queant, ſiquidem quædam tales aquæ, per initia ſatis efficaces exiſtunt, quæ vero cum tempore debiles & fatuæ evadunt; ut propterea peritis medicis, ejusmodi aquis proſpicienti-

 bus

bus, hæc commendatio etiam committenda veniat: ſiquidem experientia teſte, ad tales motuum defectus tempeſtivæ curandos, quasdam Alſatiæ & Auſtriæ thermas, profeciſſe conſtat: ex ſingulis vero fontibus talibus, talem medelam ſperare velle, & indifferenter illam exſpectare, fruſtraneum omnino eſſet, ſiquidem iterum experientia teſte, debiles valde tales aquæ Paralyſin in Apoplexiam convertere, aut in ariduram aliosque perniciofos eventus mutare ſolent. Vulgo etiam in re medica occurrunt illæ narratiunculæ, atque perſvaſiones de *uteri intemperie*, & imbecillitate *frigida*, ad quam etiam familiariter Thermæ, ut idolum laudari ſolent: ſed ſane nondum rationabiliter conſtat, obſcura illa intemperiei enunciatio & declamatio, unde cum metaphyſicam magis oleant hæc problemata, merito etiam hanc indicationem dubiam & fallacem æſtimo. Ex eodem fundamento admodum fragili & imbecilli, commendantur magnis nominibus thermæ, ad *fluorem album*, præcipue benignum, quæ vero an unquam conſtantem, certum, ſolitarium & fide dignum effectum præſtiterint, merito contra *Riverium* quærendum eſt, ad minimum externum talium uſum huic affectui tollendo, nunquam ſecure ſatis feciſſe conſtat. Similiter perſvaſionis magis fœtus eſt, quam indubiæ experientiæ eloquium, quod thermæ unquam ita partum facilitaverint, ut illis unica hæc laus tribui poſſit; à qualibus traditionibus merito abſtineo, ni credule aſſentire placuerit, illis effœminatis judiciis, quaſi partus optime per emollientia & relaxantia promoveri poſſit, quæ theoria eſt multoties leporina, v. g. quando pellis leporis in lacte decoquitur, & abdomini applicatur, ubi multa per accidens iterum fiunt, quæ hiſce ſterilibus adminiculis aſſignantur; In *uteri* mitiori *procidentia*, ſeu ligamentorum relaxatione tolerabiliori, thermas tempeſtive adhibitas, plus quam aliud quoddam inventum, profeciſſe experientia approbat, indiſcretim vero has aquas, ad affectum talem ordinare velle, iterum empiricum, & communiter fruſtraneum opus eſſet. In mitioribus *externarum* partium *doloribus*, ſive *ſpaſticis*, ſive *lancinatoriis*, vulgo etiam thermæ commendantur, neque deſunt varia documenta, cum quibus ſalutaris illarum uſus confirmari poteſt, ſed ſint tales dolores mediocres, alias ſi completi & tenaces & vehementes ſpaſtici fuerint, tunc eadem cenſura de illis valet, quam antea modo propoſui: attamen ſi Thermæ in hiſce doloribus proficuæ eſſe debent, intereſt, ut præ-
ſerva-

ſervatorio magis ſcopo adhibeantur, aut declinante exacerbatione ejusmodi dolorifici affectus, admittantur. In ſingulis *acutis* atque *inflammatoriis* affectibus, hi fontes magis nocent, tanto magis vero in *peracutis* & *malignis*, in quibus ſingulis, nullam rationabilem indicationem inveniunt. *In fluxionibus ſeroſis* Thermæ ancipitis & frequentius ſiniſtri uſus exiſtunt, acidulæ vero convenientes modeſtè & præſervatorie in aptis ſubjectis uſurpatæ paululum magis conducunt. Valde *plethorica* ſubjecta, tanto magis ad moderatas, ſpontaneas & ſalutares hæmorrhagias aſſuefacta, præſtat cum Thermis atq; acidulis non onerare, ſed ante uſum harum aquarum, hanc incommodam Sanguinis abundantiam removere & deinde judicare, an harum aquarum uſus adhuc neceſſarius exiſtat. Vulgo etiam thermæ ut & acidulæ ad generales ſcopos medicos allegantur, præcipuè vero ad diverſas *evacuationes* & quidem *Catarcticas*, ſeu alvum moventes & abſtergentes: ſed ſi dicendum, quod æquum & verum eſt, ſunt certe talismodi repurgationes non tam moleſtæ, quam dubiæ, quemadmodum non modo ventriculus & inteſtina ab ejusmodi aquis incommode moleſtantur, ſed & motus in hiſce viſceribus procedentes in variam ataxiam conjiciuntur; neque placet hic auſcultare, æquivocæ illi traditioni, & declamationi de martis virtute aperitiva, & evacuante, quæ uti Chymiæ rationabili, ita etiam experientiæ ſolidæ atque prudenti totidem contrariatur. Diureſin Thermæ & acidulæ facilius movent; ſed hic prudentia & judicio opus eſt, in diſcernendis affectibus, qui has aquas ad diureſin excitandam tolerant. Thermæ præcipue Sulphureæ efficaciter, non raro, etiam immodeſte diaphoreſin promovent, quæ evacuatio præ reliquis ſecurioris & utilioris imitationis eſt, modo recte dirigatur & ordidinetur. In ſenſibilibus etiam ſubjectis has aquas vomitus etiam cauſare, tanto magis per initia uſurpatas, experientia atteſtatur, qui vero communiter malæ fidei exiſtunt. Abſit modo deteſtandus ille indifferentismus, in uſu & commendatione harum aquarum, ad diverſas tales evacuationes. Tempus & præfixum ſpatium non permittunt, ut latius de hoc negotio diſſeram, uti quidem promereret, hinc breviſſimis de uſu harum aquarum ad internos affectus egi. Paucis adhuc indico, quod Thermæ imprimis nitroſæ, & parcius ſulphuratæ ad tumores frigidos magis, quam Sangvineos, contumaces, diſcutiendos & reſolvendos, non raro profecerint; in ſangui-

gvineis & ſenſibilibus vero externis affectibus vix ſæpe, nedum plurimum, aſt rarius conduxerint, frequentius vero nocuerint; Ulcera ex cauſis internis dependentia, neque Thermæ neque Acidulæ ſecure & efficaciter curant, nedum alia conſtanter aut fideliter emendant, & corrigunt niſi thermæ vel una interne uſurpatæ, vel ulcera mitiora & magis ſuperficialia fuerint: quo pertinent Thermæ remiſſius ſulphuratæ & ſalinæ, non repellentes, aut valde adſtringentes. Contracturas Thermæ perſæpe ſuſtulerunt, vix ita frequenter ariduras: ubique vero reſpicere convenit ad antecedentes, prægreſſas, occaſionales & concurrentes cauſſas, in individuis ad affectus tales diſponentes. Non licet ultra metam diſcurrere, unde paucis hiſce delineavi magnum illud idolum horum fontium ſalutarium, quantum Epiſtolii ſpatium conceſſit: multa de hac materia dici poſſent, ſed in omnibus allegatis circumſtantiis ſuccinctum me obtuli. Tandem Te alloquor *Nobilisſime Domine Candidate*, cujus cauſa hæc præfari lubuit, qui egregia atque ſolida Diſſertatione Inaugurali Fontium ſalutarium uſum & abuſum Medicum commonſtras. Eſt hæc diſſertatio optimum documentum, rationabilis illius ſcientiæ Medicæ, cui addiſcendæ & acquirendæ huc usque incubuiſti. Non pœnitebit *Te*, ut nunc, ita cum tempore, hæc addidiciſſe & è fluctibus ſterilium & vacuarum perſuaſionum & opinionum medicarum emerſiſſe. Optime ſane feciſti quod in re medica meliorem & utiliorem ſemitam ingreſſus fuerit, neque dubiis & fallacibus ſuppoſitionibus indulſeris. Exaudiviſti ſobriam hanc & rationabilem medicinam, tam publicis, quam privatis, & privatisſimis ſtudiis, posſibili cura & attentione. Annuat divina clementia, quod ex toto animo voveo, hiſce Tuis ſcientiis, confirmet & augeat easdem perpetuis ſalutaribus progresſibus & incrementis. Excutias virili animo impoſterum adhuc proprio ſtudio, labore & vigilantia, omnia illa offendicula, quæ ſalutarem medicinam premere & dehoneſtare poſſent. Proſequere has vias, quas ab Excellentisſimo Domino Præſide Tuo & quantisper a me præmonſtratas obſervaſti, ita nullus dubitavero, quin omnia ſalutaria & neceſſaria ex votis cedant. Jubeat altisſimus Deus ut omnes futuri Tui honeſti conatus, felices ſemper ſortiantur & ſucceſſus & eventus. Affulgeat, ex jubare divinæ gratiæ, Tibi perpetuo omnis animi & Corporis integritas, firmitas, præſentia, & ſanitas; Cedant hæ dignitates, quæ Tibi conferuntur in gloriam altisſimi, emolumentum proximi, & Tui ipſius, commodum atque honorem, certum fidum atque perpetuum. Gratulor propterea de hiſce honoribus; gaudebo etiam, uti iterum obteſtor, & animitus Tibi apprecor, ſi hos honores omnes exoptatæ atque ſalutares proſperitates, inſequuntur. Vale. Dab. VII. Iduum Aprilis A. O. R. MDCCXIII.

Litteris Christiani Henckelii, Acad. typ.